

Ad 1. Sudom izrečena *faktičnost* kauzalnog snošaja jest (po usebnom iskustvu) sintetička; a *razlog za nužnost* kauz. snošaja spoznajemo analitički (a ne po usebnom iskustvu i refleksiji). »Faktičnost« je dakle empiričke evidentna činjenica, a »nužnost« nije, i to zato nije, jer za nužnost treba spoznati *razlog*: nužnost kauz. snošaja jest ontološki evidentna, u koliko analiza »nastajućeg objekta« otkriva razlog, s kojega takav objekt mora da bude »učinak« (= »ovisan o uzroku« = kauzalni snošaj).

Ad 2. Actus essendi (bitka) svakako je u relaciji s potencijalnim bitkom, to će reći: »ovo« što actualiter est, te s obzirom na svoju bit moglo bi i »ne biti aktualno«, nego ostati samo kao potencijalni bitak (esse), za koji se dađe pomisliti, da bi na najrazličitiji način mogao nastati stanovito »nešto« (= biće, ens) kao aktualno — a ipak nastane aktualno »ovo« t. j. determinirano (određeno, ograničeno, limitirano) nešto, svakako ovo aktualiziranje bitka (actus essendi) znači, da je sad isključeno svako drugo od najrazličitijih potencijalnih bića. Između tolikih potencijalnih bića aktualizirano je pravo »ovo jedno«; aktualizirati znači u prvom redu ograničivati potencijalnost u njezinoj bezbrojnoj različenosti određenjâ. Sad pako treba reći, da stanovito ograničeni bitak (koji nastane aktualan) imade ontološki *razlog* tom ograničenju: a to znači da aktualni bitak imade svoj *razlog* upravo u koliko je aktualni bitak. Taj razlog — ako gledamo na *postanak* (nastajanje) bitka t. j. na sam-prelaz od potencijalnosti u aktualnost (= promjena, događaj, zbivanje) — zove-

mo *uzrok*. Nažalost kauzalnog snošaja (= kauzalni princip) osnovana je dakle ontološki u potrebi dovoljnog razloga za aktualni bitak. Prema tome na ovom osnovu (fundamentu) može jedino da bude i logički razlog za istinu kauzalnog principa. Z.

Noetik, 11. i 12. izd. Herder 1924.

U školskoj literaturi već od god. 1868: poznati udžbenik od Hagemanna ponovno je izdao čuveni prof. u Bonnu, Adolf Dyroff. Proveo je neke izmjene; noetika je stavljena ispred logike, izbačeni su neki ulomci metafizičke i teološke sadržine, a ostalo je prema potrebi popravljeno.

Ne bih usvojio izdavačevo mišljenje, da se moderni nazori mogu svesti na otprilje poznate, pa zato da se može i preći preko njih bez štete za cjelovitost i savremenost gradiva. Primjerice Vaihingerov fikcionalizam t. zv. »Als Ob« nauke sa metodičkog gledišta spada u logiku, a kritički je srodan s pragmatizmom i relativizmom; Husserlova se fenomenologija u mnogočem dotiče sa skolastikom, a razni detalji ne mogu opet da ulaze u udžbenik... Ovo je sve tačno, ali upravo didaktički interes iziskuje, da se vodi osobito računa o savremenim pojavama, da se moderne nauke uglavnom prikažu i svedu na kritičko mjerilo. Osobito noetika zbog prvenstvenog svoga značenja u cjelokupnoj filozofiji imala bi da studente uvodi i u samostalno daljnje proučavanje specijalnih pitanja. Ova je noetika i u svome najnovijem izdanju sužena na početničke granice, pa zato ima opet svoju vrijednost za — početnike. Pregledna je i pouzdana. Z.